

NOOMEN PÕLVA MURRAKUS
(A I N S U S)

Sirje Rammo

Käesoleva artikli aluseks on kirjutaja 1979. aastal valminud diplomitöö¹, mille ülesandeks oli anda ülevaade Põlva murraku lõunsosa noomeni morfoloogiast. Materjal, millele tuginetakse, pärineb endise Põlva kihelkonna Kammu, Lauga, Tsoolgo ja Vana-Koiola külast. Aineestik on kogutud 1977. ja 1978. aastal, mil töö koostaja helilindistas murdekõnet 17 tunni ulatuses.

Käesolevas artiklis vaadeldakse ainult singulari käändevorme. Artikli põhilise näitematerjali moodustavad helilindilt litereeritud keelenäited, mille paikapidavust ja täpsust oli võimalik kontrollida ja võrrelda. Keelejuhtideks on valitud kõne all oleva piirkonna kõige arhailisema murdetavaga vanema põlvkonna esindajad. Vastavad helilindid asuvad TRÜ eesti keele kateedri fonoteegis. Suhteliselt väikese osa moodustavad samadelt keelejuhtidelt kuulduliselt ülesmõrjitud keelendid.

Ainestikku varasemast murdetavast on pakkunud Salme Kaarheidi 1949. a. koostatud töö "Põlva kihelkonna Leevi valla murde morfoloogiline ülevaade". S. Kaarheidi materjal pärineb samalt alalt, kust käesoleva töö koostaja näitematerjal. Ühiseks keelejuhiks on Miili Plado Tsoolgo külast.

Kuna varasemate ja hilisemate materjalide vahe haarab ligikaudu kolme aastakümnet, on mõnel määral olnud võimalik jälgida kõnetava muutumist.

Kõrvutatavalt on artiklis toodud mõningaid näiteid ka Põlva kihelkonna teistest piirkondadest. See aineestik on pärit TRÜ eesti keele kateedri murdearhiivist ja ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudi murdesektori sõnavara üldkartoteegist ja tekstikogust.

Sõltuvalt keelenähtuste erinevast esinemissagedusest ei ole olemasolev litereeritud materjal pakkunud näiteid kõigi käänete ja käändtüüpide kohta võrdselt.

¹ S. R a m m o, Noomen Põlva murrakus. Tartu 1979. Käesikiri TRÜ eesti keele kateedris.

Kõnesoleva murraku morfoloogiliste nähtuste kirjeldamisel on võetud lähtealuseks käänded. Nende piires on osutatud ühelt poolt silbilis-rõhuliste suhete alusel sarnaselt käänduvatele sõnagruppidele, teiselt poolt on iseloomustatud aglutinatsioonil puhul käändesufiksiga vorme ning fleksiooni puhul tüvemuutusi sõnavormides. Praktiliselt on noomenid jaotatud nende ajaloolisest kujunemisest lähtudes ühe-, kahe- ja kolmesilbilisteks ning nendega analoogiliselt käänduvateks tüvedeks. Vajaduse korral on eristatud kahe- ja kolmesilbilisi astmevahelduseta ja astmevahelduslikke ning kolmesilbilisi kontraheerumata ja nendest kujunenud kontraheerunud ja lühenenud tüvesid. Eraldi jaotusena pole vaadeldud pronoomeneid, adjektiive ja numeraale, neist on toodud näiteid üldiste käändtüüpide all.

Keelenäidete viitamisel on sulgudes esitatud kogude šifrid või kõnesoleva töö koostaja poolt kuuldeliselt ülesmargitud materjali osas keelejuhtide initsiaalid. Varasemate materjalide puhul on märgitud ka küla ja keelendi registreerimise aasta.

Varasemate ülestähenduste märkimisviisi on mõnevõrra tänapäevastatud.

Singulari nominatiiv.

Singulari nominatiiv on Põlva murrakus, nagu eesti keeles üldiselt, lõputa.

Ühesilbiliste tüvede puhul on nominatiivivormid samakujulised genitiivivormidega. Üks olulisi foneetilisi muutusi on ülipikkade keskkõrgete vokaalide kõrgenemine, mis on Võru murdele üldiselt omane: $\underline{ä} > \underline{ä}^h$, $\underline{õ} > \underline{õ}^h$, $\underline{o} > \underline{õ}^h$ (Kettunen 1962: 138). metsä \underline{t}^h (F-403), hirmuä \underline{t}^h (F-402₂), pulmä $\underline{õ}^h$ (M.P.), sür \underline{s}^h (M.M.).

Kahe- ja kolmesilbiliste astmevahelduseta tüvede puhul on üldine singulari genitiiviga samakujuline vorm: nibä 'nibu' (F-391), rihä (F-402), juvä 'rukkijahust ja veest või piimast valmistatud hapendatud jook' (F-392), himö (F-403), męzä 'pesu' (F-399), tülü (M.R.), pihi (M.M.).

Analoogiliselt kahe- ja kolmesilbiliste ne-sõnadega käänduvad ke-ne-, line- ja lane-liitelised sõnad. kene-liite esinemisagedus on Põlva murrakus suurem kui kirjakeeles. Sagedased on deminutiivse sufiksiga sõnad: tižikkęne sõnnikkaš 'väike

oinas' (M.P.), kuhv^hr^hkk^hne 'riidekirst' (F-393), sett^hkk^hne (M.M.), har^hkk^hne 'rändkaupmees' (Eos, KKI SK; 37).

Sageli esineb ke-liitelistes sõnades geminaatklusii- li asemel meediaklusiil, mõlemaid kujusid võidakse tarvita- da ka paralleelselt: ka^hBr^hGe^hne (F-397), tum^hDe^hGe^hne 'rumala- kene' (F-405), a^ht^hkk^hne ~ a^hta^hGe^hne 'kitsas, väike' (M.R.).

Produktiivsed liited on veel -line ja -lane: kg^hr^haline 'korralik' (F-405), pru^hD^hline 'kroogitud' (F-405), ko^hZi^hla- ne (F-392).

Analoogiliselt kaheasilbiliste ne-sõnadega käänduvad tel- sedki kaheasilbilise, ne-ga lõppeva sufiksiga tuletised: pa^hl- mä^hne 'pealne' (M.R.), j^hon^hkk^hne 'jooneline' (F-399), esi- mä^hne 'esimene' (F-391).

Eelneva rühmaga käändub sarnaselt ka rida pikemaid us~ üs-sufiksiga sõnu: ko^hh^ht^htu^h 'leivajuur; segatud ja kerkima pandud tainas' (M.M.), p^hü^hr^hü^h 'pudrunui' (M.R.), k^hä^h p^hz^hü^h- tü^h kaerajahust piimaga keedetud puder' (F-398).

Ulatusliku ja mitmeilmelise esinemusega rühma moodus- tavad kaheasilbilised astmevahelduslikud ja nendega sarna- selt käänduvad tüved.

ader-tüüpi sõnade ajaloolises kujunemises oleks teata- vasti reeglipärane konsonantühendiga lõppev nominatiivvorm, nagu seda Põlva murrakus on tulnudki esile: a^hr (< * atra) (Kan M 89,14;49). Tänapäeval üldtarvitatavad on aga viima- sest edasi arenenud švaalised vormid: pu^hD^hr (F-397), ps^hD^hr (M.M.), ka^hB^hl 'nõör' (F-405), ku^hB^hl (M.R.), sg^hG^hl 'sõel' (F- 405), ng^hG^hl 'nõel' (F-404), va^hG^hl 'ussikene' (M.R.), na^hG^hl 'nael' (F-404). Švaa esineb ulatuslikumalt kui kirjakeeles mõnedes kaheasilbilistes vältevahelduslikes tüvedes: ra^hZ^hv 'rasv' (F-405), ke^hZ^hv 'oder' (F-404), kg^hh^hn (Tsol, M89, 9; 48) ~ kg^hh^hN (F-391), vi^hh^hm (Tsol, M89, 9;48) ~ vi^hh^hm (M.P.).

Varasema vr- ja vl-ühendiga tüvedes on spirant voka- liseerunud, moodustades eelneva vokaaliga koos pika vokaali: ka^hr 'kaer' (F-393), na^hr 'naer' (F-392), ka^hl 'kael' (F-403). Sõnades la^h 'lai' (F.405) ja va^h ~ va^hG^hä [gen. vajä]'puu- kiil, varn' (M.R.) on lähtunud varasemast kujust *vakja (Kettunen 1962:87). Mitmel keelejuhil võis aga täheldada kirjakeelega kokkulangevat vormi la^h (< *la^hja) (F-395).

Põlva murrakus, nagu lõunaeesti murdeis üldiselt, on keaskõrged vokaalid ülipikas vältel kõrgenenud (vt. lk. 2). Vastavad kõrgenenud vokaalidega kaheasilbiliste pikavälte-
liste tüvede nominatiivivormid esinevad vaadeldava piirkon-
na kõikide keelejuhtide kõnes: mäi 'meel' (F-398), säp (F-
395), pallaõi 'vaipseelik' (F-402₁), küp [gen. kõBa] 'koo-
bas,kelder' (M.R.); käppä nür 'kamaemand' (F-395), küt 'koot'
(F-404), nür (F-404).

Kaheasilbiliste astmevahelduslike tüvedega sarnaste sõ-
nade rühma tuleb lugeda ka vormid imali-r [gen. imali-ri]
'email' (F-405), paDesBõ-n (F-392) ja astmevaheldusliku ik-
sufiksiga sõnad: vähälik 'väikene' (F-403), kanarik 'kanar-
bik' (F-402₂).

Kolmesilbiliste ja analoogiliselt käänduvate kaheasil-
biliste tüvede puhul on sagedane genitiiviga samakujuline
singulari nominatiiv: ilõza (M.R.), tiži 'tiisel' (F-404),
tähtsä 'tähtis' (F-403), tsukru 'suhkur' (F-392), rõvli
'rõõvel' (M.R.), püüli 'püülijahu' (F-399), vinõza 'vintake'
(F-399), kütsli 'koonal' (F-402₂), õksa (F-401).

Genitiiviga kokkulangev nominatiiv esineb ka tu-adjek-
tiivides (varem ttoin-lõpulised), kus lühikese geminaadi
asemel on Põlva murrakus meedia: arõõdu (Tsol, M 89, 3, 49),
alõdu 'vilets, vaene, väheväärtuslik' (F-391), ilõdu 'nõutu'
(F-399). Selle kõrval esinevad paralleelvormidena geminaa-
dilised vormid õnnõttu (M.R.), õnnõttu ~ õnnõdu (Ros, M 91,
47; 49).

Nominatiivivormid on homonüümsed genitiivivormidega ka
eda-adjektiivides: karjõ (<*kankõõ) (Tsol, M 89, 9; 49),
nõõ 'libe' (F-391), värski (F-402₁). Esimese ja teise sil-
bi piiiril on üksikkonsonant kõne all olevas tüübis geminee-
runud: põõõ (<*pimeõ) (Tsol, M 89, 20; 49), lippõ 'le-
helis' (F-403), sakkõ 'paks (toidu kohta)' (F-392), lakkõ
(F-404).

Lühike geminaat esineb ka järgmistes kolmesilbilistes
tüvedes: makkõ 'magus' (F-398), sükkõ 'sügis' (F-398),
putte (F-399), ellõ 'loom, elajas' (F-403), värrev 'puna-
ne' (F-405), tsikkõ 'pada' (F-405), vette (F-395), küppär
(F-393).

Paljudes sõnades, mis kirjakeeles lõpevad g-liitega, on murdeomased kujud järgmised: kutsk 'kutsikas' (Tsol, M 89, 15; 49), kaak 'kasukas' (F-392), horing (F-392), palohk 'palukas, pohl' (M.P.), luftik (M.R.).

g-liide esineb sõnades señnikkaš 'väike oinas' (M.P.), solGaas 'solge' (M.M.), prünikkaš 'pruun' (F-405), hallik-kaš 'hall' (F-405).

Algselt k-lõpulistes sõnades on tänapäeval larüngaalklusil: ahne? (F-405), hāije? 'heie' (M.R.). Varasem h on sõna lõpus säilinud või selles positsioonis tuleb esile larüngaalklusil, nagu hameh 'hame, särk' (F-397) ~ hame? (F-392), pereh (F-399), hōne? (F-398).

Singulari genitiiv.

Singulari genitiivi varasem lõpp oli *-n. Eesti keeles hakkas genitiivi -n kaduma juba 13. sajandil ja tänapäeva keeles, välja arvatud erandjuhud, seda ei esine (Kask 1972:111). Nähtavasti kadus -n lõunaeesti murdealal varem kui põhjaeesti murretes. Seepärast ei tule 17. sajandi lõunaeesti keelemälestistes enam esile n-lisi genitiivivorme (Rätsep 1977:37).

Põlva murraku genitiivi esinemus langeb paljudel juhtudel kokku teiste eesti murdealade ja ka kirjakeele tavaga. Genitiivis esineb ainsuses alati vokaaltüvi. Sealjuures tuleb ainsuses mõningates tüüpides ette nominatiivi- ja genitiivvormide kokkulangemist. Reas sõnatüüpides on mitmesuguste häälikumuutuste tõttu välja kujunenud nende käändevormide flektiivset laadi sekundaarne eristus (Rätsep 1977:35).

Ühesilbiliste ja analoogiliselt käänduvate tüvede puhul on singulari genitiiv samakujuuline nominatiiviga: mā inemine (F-398), pū suGā (F-402₂), hoi vokki? 'süstikupoolide tegemise vokiid' (F-402₁).

Nii nagu nominatiivis, on ka genitiivis keskkõrged vokaalid kolmandas välttes kõrgenenud: läBi sū (M.M.), vū alā (F-402₁).

Kahesilbilistest astmevahelduseta ja analoogiliselt käänduvatest tüvedest esineb samuti nominatiiviga samakuju- lisi vorme: munā seir (F-403), imā kääēt (M 89, 40; 49), eZā näkko (M.R.), ūmbre kihā (F-402₁), veZō vėreh 'võsa häres'

(F-393), morõ päle (F-391). Teatavates sõnades on üldistunud tugev aste: tsuGü rik ära 'soo rikub ära' (F-405), pidõ sükke 'peo sükke' (F-405), haü kuBõ Bäl (M.R.).

Nominatiivist erineva tüvekujuga on e-tüvelised esma-
vältelised sõnad verõ seh (M.R.), ülõ lävõ (F-391), kahe-
silbilised ne-sõnad tõZõ latõ (M.P.) ja nendega analoogi-
liselt käänduvad kaheasilbilise, ne-lõpulise sufiksiga sõ-
nad: kgrralize 'korraliku' (F-405), peamiZe 'pekamise' (F-
391), lililikkeZe 'häälmü' 'lillekese õied' (M.R.), harõkkõZe
'rändkaupmehe' (Eos, KKI SK; 37).

Kaheasilbilistes astmevahelduslikes ja samal viisil kään-
duvates tüvedes tuleb esile mitmesuguseid tüvemuutusi. Real
juhtudel võib täheldada klusiili nõrga vaste kadu ($\emptyset < *y$):
[nom. aG] : sõ (< *aika : aijan) (F-395), ruõ olõ 'rukki
õled' (F-395), rõ suGõ (F-402₂), hõ 'higi' (M.P.), haü Bä-
le 'hao peale' (F-404), pujõ (< *poijan) 'poja' (M.P.).

Pika vokaali või diftongiga sõnades, kus y ees oli u,
on vastavast ühendist *uy kujunenud vv : havvõ (< *hau-
yin) lihhõ 'havi liha' (F-392), tsuõvvõ 'pastla' (M.R.).

Spirandi ja y-spirandi ühendist on viimase kompon-
nent kadunud (l < *ly, r < *ry, s < *sy, h < *hy): jälõ
(< *jaljan) kuõDZ 'jalakand' (M.R.), sälõ 'selja' (F-398),
härõ (< *härjan), rõZõ (< *rõsjan) pimõGõ (F-391), meZi
[nom. meäk] 'pesu' (F-395), nahõ (< *nahjan) (F-402₂), mehe
[nom. mehk] 'leivaküna' (F-408).

Dentaalklusiili spirandiline vaste on enamasti kadunud
($\emptyset < *d$) : päle sgõ (< *sgõan) 'peale sõja' (F-399), põ
'paja' (F-392), sõ 'saja' (M.R.), muõ seh 'muda sees' (M.R.),
kuõ 'suvekõõgi' (Eos, KKI SK; 37).

Mõningates sellesse tüüpi kuuluvates laensõnades on ge-
nitivis klusiil püsinud ja tüvi osaleb vältevahelduses, esi-
nedes nõrgas astmes: prõDi [nom. prõt] 'prae' (F-399), põDi
'poe' (F-395).

Pika vokaali või diftongiga sõnades, kus d ees oli u,
on kujunenud y-geminaadilised vormid (vy < *ud): lavvõ Bälõ
(< *lauõan) 'laua peale' (F-403), ravvõ (F-402₂), uõvõ (F-
397), havvõ (Vkl, KKI SK; 22-23).

Liikvida ja dentaalklusiili spirandilisest vastest on
kujunenud geminaat (nn < *nd, ll < *ld, rr < *rd): rõnnõ

(< *rinčan) 'rinna' (M.P.), hännä aī 'saba all' (F-403),
mullä (< *mulčan) alä (M.R.), orrē Bäle (< *oröçen) (F-404).

Labiaalklusiili spirandiline vaste on kadunud (ϕ < * β):
yā (< *y β an) (F-398), ei_j olē⁷ häu rāzu 'ei ole häbi raasu'
(M.R.) või tuleb esile y-na (y < * β): hāva (< *h β an) pū
(M.M.), sīvu aī 'tiiva all' (M.R.), lēvā (F-397).

Silbilõpulisel klusiilil ja liikvida ühendiga sõnade ge-
nitiivivormides on tavalised lõunaeestilised klusiiliga ku-
jud seGlā pāl 'sõela peal' (F-392), neGlā 'nõela' (M.R.),
kaBlā otsah 'nõõri otsas' (F-403), naGlā pā⁷ 'naelapead' (F-
403).

Lõunaeesti murretes on võrdlemisi laialt tuntud j-i ka-
du konsonandi järel nõrgas astmes (Kettunen 1962:115). See
nähtus on omane ka Põlva murrakule. Konsonant neis vormides
on enamasti palataliseeritud: kirā 'kirja' (F-400), nalā mlē
'naljamees' (M.R.), aZā (M.R.), karā (F-405).

Reas kahesilbilise tüvega noomenite nominatiivis pika
vokaali, diftongi või helilise konsonandi järel esinev afri-
kaat ts vaheldub genitiivis DZ-ga, näit. [nom. suits] (S.R.):
suīDZu 'suitsu' (F-403), [nom. kints] (S.R.): kiñDZo 'kint-
su' (F-388), [nom. lēts]: lēDZa 'lõõts' (M.M.). Ilma vahel-
duseta on DZ järgmistes sõnades: [nom. kūdZ]: kūdZe 'küüne'
(M.R.), [nom. kuñDZ] (F-403): kuñDZa 'kanna' (M.R.), [nom.
kañDZ] (S.R.): kañDZu '(leiva)kontsu' (Kiuma v, H 111, 28; 30).

Nõrk klusiil esineb genitiivivormides: mirDī pärG (F-
397), klembi suppi (M.R.), kuDī 'võõ' (F-403), lāDe 'laa-
da' (M.P.), leīGo 'lehtri' (M.R.).

Kahesilbiliste astmevahelduslike noomenite singulari ge-
nitiivis esineb nõrga astme vormidele vastavalt lühike gemi-
naat: leppā (F-405), lellā (F-398), uīlī 'rumala, lolli' (F-
403), kuñā 'konna' (M.P.).

Kahesilbiliste astmevahelduslike tüvedega sarnaselt kää-
n-
dub rida ik-tuletisi. Kaasõhulise silbi järel on ik- lõpu-
listes noomenites geminaadi nõrk aste singulari genitiivis
nõrgenenud mediaklusiiliks: vaēliGu 'vaheliku; kanga lõime-
vahe' (F-402₂), kanariGu 'kanarbiku' (F-402₁), ümāriGu (F-
398), hāmāriGu (F-395), kukliGu 'kukli' (Kiuma v, H 111, 30;
30).

Kontraheerumata kolmesilbiliste ja nendega sarnaselt
käänduvate tüvede puhul esineb ainsuse genitiivi- ja nomina-

tiivivormide kokkulangemist: [nom. ilõza latšekkəne]: ilõza (M.R.), [nom. akna]: akna (F-400), kütsli 'koonla' (F-400), paltto reivaš (F-402), tsukru (I.K.), lapjo haad 'labida vars' (F-393).

Järgarvude genitiivis on põhjaeesti murretes ja kirja-keeles tuntud -nda asemel -da: kolmada (F-401), vijeDä (Kiu-
ma, H 111, 51; 30).

ks-noomeneis on Põlva murrakus ks assimileerunud ss-ks, selle asemel võib esineda ka Z: käusse 'käise' (Tsol, M 89, 19; 49), jüsse sid 'juuksesiid' (F-405), koitsušə ~ koitsuze 'koha' (Ad, KKI SK; 37), kalmuze 'kailu' (F-404), linnaze (F-379).

Reas kolmesilbilistes ne-noomenites esineb vaheldus ne: Dze: [nom. linəne]: linəDze (F-391), lavvōDze pə'manDu 'laud-
se pōranda' (F-397), sinidze (F-402₁).

Kolmesilbiliste ja analoogiliselt käänduvate tüvede pu-
hul on singulari genitiivis teise ja kolmanda silbi piiril
lühike geminaat paljudel juhtudel lühenenud mesdiaklusii-
liks: keriGu mant 'kiriku juurest' (F-397), talDreGu pāl
(F-397), amēDi (F-402₁), lēziGe 'leesika' (F-402₁), komōDi
'kummuti' (F-397), minōDi pāl't (F-392). Vähem esineb gemi-
naadilisi vorme: nūšsikkū 'lüpsiku' (F-392), kerikkū (F-392).

eda-adjektiivides on teise ja kolmanda silbi piirilt
kadunud varasem dentaalspirant ja vokaalide kontraktiooni
järel tekkinud lühike geminaat: [nom. makkə]: makkə (<*ma-
kəʃan) 'mageda' (M.R.), pümmē 'pimeda' (M.F.), lippə 'lehe-
lise' (F-402₁).

Pikk geminaat esineb h-lõpuliste kontraheerunud noome-
nite genitiivis: [nom. haməh]: hammə 'särgi' (F-399), per-
re 'pere' (F-392), imme 'ime' (Ad, KKI SK; 37).

Singulari partitiiv.

Partitiivi lõppudeks hilises läänemeresoome algkeeles
olid -tä -dä. Vastav klusilliga kuju on andnud tänapäevaks
variandid -t, -D ja -Da, spirandiline õä-formant aga vo-
kaaliga lõppevad partitiivivormid (Hakulinen 1968:87).

Põlva murrakus on singulari partitiivi esinemus kuju-
nenud järgmiseks.

1. -Da < *tä.

Da-lõpp on võinud kujuneda ainult lühikese vokaaliga pearõhulise silbi järel ja tuleb esile vaid asesõnades: seDä (< *setä) (M.R.), teDä (M.P.), toDä (M.R.), miDä (F-391).

2. -D < *tä.

Niisugune muutus toimus häälikuseaduslikult pearõhulise silbi pika vokaali ja diftongi järel. Seega kohtame D-lõppu ühesilbilistes ja analoogiliselt käänduvates tüvedes: haina mäd (< *mäta) (M.M), häd 'jahhü' (F-399), üd 'ööd' (F-395), neD 'nõud' (M.R.), kantseleid (M.R.).

Häälikuseaduslikud D-partitiivi vormid esinevad ka konsonanttüvede helilise konsonandi järel kolmesilbilistes ja nendega sarnaselt käänduvates tüvedes. Partitiivi lõpp liitub siin vahetult liikvidale või nasaalile: azend (< *asenta) 'aset' (M.R.), siänd 'südant' (M.P.), happund pîmä 'haput piima' (F-392), sammeld (F-391), uhmerD 'uhmrit' (F-403). Samauguseid D-lisi vorme esineb ka kihelkonna teistest piirkondadest pärinevate varasemate materjalide hulgas: tüttarD (Kiuma v., H 111, 25; 30). Nii käesoleva töö autori kogutud kui varasema ainestiku seas leidub aga ka t-lisi partitiivivorme: tüttart (F-402), karttolt (F-403), ladent 'ladet' (F-404), happunt 'haput' (Eos, KKI SK; 37).

3. -t < *tä.

Singulari partitiivi t-lõpp on häälikuajaloo seisukohalt regulaarne konsonanttüvelistes sõnades helitu konsonandi järel. Häälikuseadusliku t-partitiivi kohta leidub näiteid kahe- ja kolmesilbilistest astmevahenduslikest konsonanttüvedest: mist (< *mestä) (M.R.), riht 'rente' (F-404), väist 'nuga' (F-405), käst 'kaant' (M.R.).

Singulari partitiiv on t-lõpuline ka keel-tüüpi sõnades. Häälikuseaduslikult ootaks neis D-lisi vorme (*kältä > kæld), üldisem on aga kilt (F-403), kürt (F-392), tült (F-388), virt 'äärt' (Kiuma v., H 111, 21; 30).

t-lõpulist partitiivi esineb veel astmevahenduseta kahe- ja kolmesilbilistes teisevältelistes sõnades: kizlat 'kaerakilet' (F-405), provvat (F-407).

Häälikuseaduslik t-lõpuline partitiiv on ainuesinemuslik ne- ja s-sõnades, nagu kerralist 'korralikku' (F-405),

Ka kaheasilbilistes pikavälgelistes tüvedes on hääliku-seadusliku lõputa partitiivi esinemus üldine: ikku 'nuttu' (F-405), kära 'kaera' (F-393), nekla 'nõela' (M.P.), vikla (M.R.), lätte 'laata' (F-405), mešku 'pesu' (F-403), süla 'soola' (F-404).

Singulari illatiiv

Illatiiv on üks sisekohakäändeist. Selle varasemaks lõpuks on olnud *-sen ~ *-Zen, millest arenes läänemeresoomes algkeeles *-hen ~ *-hen (Rätsep 1979:27).

1. h-line illatiiv.

h-lise illatiivi lõpud pärinevad varasemast illatiivilõpust *-hen, mille vokaal e sarnastus hiljem lõpule eelneva vokaaliga, n aga kadus. Põlva murrakus esineb häälikuseaduslik illatiiv kõigepealt ühesilbilistes pika vokaaliga tüvedes. h-eelne pikk vokaal võib olla säilinud või lühenenud. Sel juhul, kui vokaal on lühenenud, võib täheldada illatiivi lõpus analoogilist larüngaalklusiili: maha (<*māhen) ~ maha? (F-388), õpp²eva pāhā (F-397) ~ pantti tan² pāhā? (F-393). hā-hā jalga 'paremasse jalga' (M.R.), sūhu 'sohu' (M.M.).

1930. aastal kirjutatud töös "Kiuma valla konsonantism" esitab H. Kuslapuu mõningaid illatiivivorme ühesilbilistest tüvedest, kus on gemineerunud lõpu h. H. Kuslapuu arvates põhinevad need vormid kaheasilbiliste esmavälgeliste tüvede analoogial (Kuslapuu 1930:14), näiteks sūhu 'suhu' (Kiuma v., H III, 14; 30), māhha (Kiuma v., H III, 14; 30). Käesolevas artiklis vaadeldava piirkonna keelejuhtide kõnes analoogilisi vorme esile ei tulnud.

h-line illatiiv on üldine ka kolmesilbilistes ja analoogiliselt käänduvates kaheasilbilistes tüvedes: meiZahe (<*moisi-ahēn) (Kettunen 1962:100) 'mõisasse' (M.R.), tērd-Duhe 'tõrde' (F-391), kūtslihe 'koonlasse' (F-402₁), uhmrēhe 'uhmrissime' (F-404), tsolohkahe 'süstikusse' (F-402₁), kerik-kohe 'kirikusse' (F-399), süāmehe 'südamesse' (M.R.), kei-Gusšehe 'küüni' (F-402₁), peŕrehe 'peresse' (M.P.), peŕseri-he 'Petserisse' (F-405), kūрмаhe 'koormasse' (F-404), kol-mēhe 'murtud linapeosse' (F-395), pūmē-ehe tarre 'pimedasse tarre' (M.P.), niŕsehe 'niide' (F-399).

2. Geminatsiooniline illatiiv.

Kõnesolev illatiiv esineb Põlva murrakus kaheasilbilistes esmavätelistes tüvedes: rappa (<<*rapahan) (M.F.), neña (M.P.), peäsä (M.M.), tallo (F-392), pitto 'peole' (F-398), lakke (F-405), mäkke (F-397).

3. Lõputa illatiiv.

Lõputa ainsuse illatiiv on häälikuseaduslik ja esineb Põlva murrakus kaheasilbilistes astmevahelduslikes pikavätelistes ja sarnaselt käänduvates tüvedes. Selline illatiiv on tekkinud h kao tõttu ja on partitiivikujuline: jalgä (<*jalkä <*jalkän <*jalkahan (Rätsep 1979:38)) (F-400), saña 'sauna' (F-403), käla 'kaela' (F-397), kära 'kaera' (M.P.), mghä 'leivakünasse' (M.M.), tõñni 'tünni' (F-405), kgä 'kõhtu' (M.M.), kuräti 'linanuutsu' (F-405), trulli 'rulli' (F-400), mulkkü 'auku' (F-403), rgukku (F-404), hällü 'hälli' (F-399).

Lõputa illatiivivormid esinevad samuti astmevahelduslikes ik-liitelistes sõnades: aganikkü 'aganate hoioruumi' (M.R.), küristikkü (F-397), vählikkü 'vahelikku, lõimelõngade vahele' (F-402₂).

4. De- ~ te-line illatiiv.

Kaheasilbilistes pikavätelistes e-tüvedes (keel-tüüp) oleks häälikuseaduslik illatiivivorm lõputa, nagu mēle (<*mēlehen). Põlva murrakule, nagu reale teistelegi eestis murdealadele, on siin omane lõpp -de, mis on kujunenud metanaluüsi teel varde (<*vartēhen) tüüpi illatiivikujust (Rätsep 1979:39), kus tüve D-line aines arvati illatiivilõpu osaks. Sel kombel tarvitatakse kõnesoleval murdealal: milde (F-400), vārde 'äärde' (M.P.), sīnde 'seende' (M.R.).

Analoogilisi De-illatiivi vorme leidub ka mõningates kaheasilbilistes lühivätelistes sõnades, nagu meide (Tsol, M 89, 15; 49), veide (M.P.).

Sama formandi te-list varianti võib kohata ne- ja s-sõnades, olgu nad siis kahe-, kolme- või enamasilbilised: teiste 'teise' (M.R.), vürüste 'eeskotta' (F-395), laulatuiäte 'laulatusele' (F-392), veitluisäte (Ala, M 91, 31; 49).

5. h + te-line illatiiv.

On tulnud esile vorme, kus illatiivi h-le liitub veel -te, nagu poiäkənə lä's pūhtə 'poisikene läks puu otsa' (M.R.), sūhtə 'suhu' (F-403), kantsaleihtə (M.P.). Vastavaid illatiivikujusid leidub vaid ühesilbilistest ja nendega analoogiliselt käänduvatest tüvedest.

Põhjaseesti murretele ja kirjakeelele iseloomulik sse-illatiiv Põlva murrakus puudub.

Paralleelselt illatiivivormidega tarvitatakse genitiiv+sisse ühendeid, näiteks sūhtə (F-403) ~ sū siisse (F-400), vette (F-403) ~ v^h siisse (M.R.). Näib, et kõige sagedamini kasutatakse tagasõnalist konstruktsiooni seal, kus sünteesilise vormina esineb lõputa illatiiv, mis on partitiiviga samakujuline: pimä siisse (F-403), puDrō siisse (F-400).

Mõnel puhul tehakse sel kombel tähenduslikku vahet, näiteks poiäkənə lä's pūhtə 'poisikene läks puu otsa' (M.R.), rūh qm pū siisse kaivət säne ren' 'ruuh on puu sisse kaevatud selline renn' (F-391).

Mõnikord kasutatakse sisekohakäänet seal, kus kirja-keeles on väliskohakääne: ežā lä's jahti 'isa läks jahile' (M.P.), lätte 'laadale' (F-405).

Singulari inessiiv.

Lõuna-Eesti murretes on käibel olnud kolm inessiivilõpu varianti -h, -hN ja -n, mis kõik tulevad esile ka Põlva murrakus. Need lähtuvad läänemeresoome algkeele lõpust *-hna < *Zna (Rätsep 1979:46).

1. h-line inessiiv.

h-lised inessiivivormid on käesoleva artikli kirjutaja kogutud ainekust ülekaalus. Viimaseid leidub ühesilbilistes ja analoogiliselt käänduvates tüvedes: māh (F-404), sūh 'soos' (M.M.), sūh 'suus' (F-402₂), tūh 'tõss' (F-400), ngoh 'nõas' (F-391), kantsaleih (M.P.).

Kahesilbilised astmevahelduseta ja sarnaselt käänduvad tüved pakuvad järgmisi näiteid: kūlah (M.P.), uuh koitoh

'oma kodus' (F-392), eloh (F-403), kippukkeZeh 'kibukeses' (F-392).

Kahesilbilistest astmevahelduslikest ja nendega sarnaselt käänduvatest tüvedest on tulnud esile rida näiteid, mis kõik on lõunaesti murretele omaselt nõrgaastmelised: päh 'pajas' (F-391), seah 'sõjas' (F-402₂), säläh 'seljas' (F-398), kattèh paigah 'kahes paigas' (F-393), mõDoh 'moes' (F-397), nukkah 'nurgas' (F-399), käläh 'kaelas' (F-392), hällüh 'hällis' (F-399), järmarGih 'laadal' (F-405).

Kolmesilbilised ja analoogiliselt käänduvad tüved on andnud järgmisi näiteid: vancrih (F-404), keidreh (F-391), puDelih (F-399), koritterih (F-397), kerikküh (F-397), käüseh 'käises' (M.R.), lämmäh 'soojas' (M.R.), koGèh 'kõrgel' (F-404), noppèh 'nobedas' (M.P.).

Lühivähtelistes kontraheerunud g-tüvelistes noomenites on vokaalidevaheline konsonant tavaliselt gemineerunud, näiteks perreh 'peres' (M.P.), hammeh 'särgis' (M.M.), kuigi paralleelselt esineb ka üksikkonsonandiga vorme: pereh (F-392), tareh (F-392).

2. n-line inessiiv.

Kõikide käsitletud keelejuhtide kõnes leidub eelnevaga paralleelselt ka üksikuid n-lisi inessiivivorme: talGon (F-399), rihèh~rihèn 'rehes' (F-403), n-lõpulist inessiivi tuli esile ka varasema materjali hulgas: kõlin (Mooste v., KKI MT 35; 48), külän (Mooste v., KKI MT 35; 48). Viimati toodud näited on pärit kihelkonna põhjaosast. 1930. aastal koostatud töös "Kiiuma valla konsonantism" väidab Herta Kuslapuu, et Põlva kihelkonna loodeservas esineb noorema generatsiooni keeletarvituses inessiivi lõpuna -n ja esitab näiteid: sün, pän, karän, külän, tarèn (Kuslapuu 1930:8).

3. hn-lõpuline inessiiv.

Andmed hn-lõpulise inessiivi esinemuse kohta Põlva murrakus pärinevad samuti H. Kuslapuu tööst. Viimases väidetakse, et inessiivi lõppu -hn esineb mitmesugustes sõnatüüpides, seejuures on see omane rohkem vanemale sugupõlvele (Kuslapuu 1930:8). Näidetest tuuakse: tühN, käehN, kevistikkuhN, ve-sastikkuhN (Kuslapuu 1930:8). Käesoleva töö autori kogutud ainetikus hn-lisi inessiivivorme esile ei tulnud.

Nagu illatiivi puhul, nii tarvitatakse ka inessiivi funktsiooni väljendamiseks Põlva murrakus tagasõnalisid konstruksioone: vī sēh 'vee sees' (F-402₂) ~ vī sēn (F-392), rā mi siZēh 'raami sees' (F-404), vammila sēh 'perekonna sees' (F-397).

Sisekohakääne esineb mõningates sõnaühendites, kus põhjaseesti murretes ja kirjakeeles on tavapärase väliskoht: korGēh ülevāh 'kõrgel üleval' (F-404), kaugēh mäh 'kaugel maal' (M.R.).

Varasema materjali hulgas leidus näide inessiivi kasutamise kohta instrumentaalses funktsioonis ..ma' olē hoBēs-
tēGa^k kiŕiGiŕh paŕGoŕ/ äG1iŕh ja aDrah 'ma olen hobustega igal pool, (tõttan) äkke ja adraga' (Kun, KKI SK; 49). Esineb ka olukorras olemist osutav inessiivivorm: oi' mi^p pūŕl sulazēh 'oli meie pool sulaseks' (F-405). Sellele on funktsioonilt liigilähedased: mā oliŕi laŕsēh koŕDZa pūŕl 'ma olin lapsena kortsa pool' (F-402₁), nōrēh 'noorena' (F-405).

Singulari elatiiv.

Elatiivi praegune lõpp -st on arenenud varasemast stā- lõpust lõpukao vahendusel, kui kadus sõnalõpulise lahtise silbi vokaal (Kask 1972:151).

Ühesilbilistest tüvedest leidub järgmisi näiteid: māst (<*mästa) (F-395), ai vatta sūst 'ajas vahtu suust' (F-405), tūst vaBaš (F-405).

Kahesilbilised ja nendega sarnaselt käänduvad tüved pakuvad järgmisi näiteid: talost tallo (F-402₁), kāra jahost 'kaerajahust' (F-393), imāst (F-402₂), kālast 'kaelast' (F-405), aošt 'ajast' (F-393), pāst 'pajast' (F-395), uāššest välŕlā 'uksest välja' (F-395), kurnust 'sõelast' (F-391).

Kolmesilbilistest ja nendega analoogiliselt käänduvatest tüvedest on näiteid, nagu pūmē est 'pimedast' (Tsol, M 89, 20; 49), kūŕalist 'koonlast' (F-402₂), kaškast 'kasukast' (F-392), paŕladZest 'takusest' (F-403), jāmmeŕst laŕngast 'jämedast lõngast' (F-402₁), haŕmeŕst 'sürgist' (M.R.), perrest (Tsol, M 89, 16; 48).

Singulari elatiivi tähenduste edasiandmiseks tarvitatakse ka tagasõnalisid konstruksioone, mis on aga märgatavalt väiksema produktiivsusega kui elatiivivormid: vī siZēst ~ vī

seät (M.R.). Singulari elatiivi vormi on tarvitatud ka järgmises näites: keä põlgst tjät mü kätte sai 'kes pooleltteet mu kätte sai' (F-397).

Singulari allatiiv.

Allatiivi algupäraseks lõpuks on olnud *len, mis lää-nemeresoome algkeeles on muutunud *llen-iks (Rätsep 1979:53). *n kadus eesti keeles vastavas positsioonis oletatavasti 15. sajandil. Umbes samal ajal muutus rõhuta silbi järel geminaat ll l-iks. Hiljem lihtsustus ll-geminaat mureti üksikonsonandiks ka pea- ja kaasrõhulise silbi järel (Rätsep 1979:54).

Käesoleva töö koostaja poolt kogutud materjali hulgas leidub lle-lisi allatiivivorme - nii nagu see eesti murretes ja kirjakeeles on valdav - ainult lühikese pearõhulise silbi järel asesõnades: mulle (F-391), sulle (M.P.).

Põlva murrakus esineb allatiivi käändelõpus: kaks varianti -le ~ le, sõltuvalt tüve ees- või tagavokaalsusest.

Ühesilbilised tüved pakuvad siin näiteid: tjile (F-402), ngõle päle (M.R.).

Kahesilbilised ja analoogiliselt käänduvad tüved on endunud vorme: ežale ja imäle (F-393), vanale piñile (F-393), happatužele 'hapendatud jahusegatisele' (F-404), karale (F-398), pujale (F-403), mihäle minek (F-397), tsiale (F-403), lädale 'laadale' (F-405), üligunnale (M.P.).

Kolmesilbilised ja analoogiliselt käänduvad tüved pakuvad näiteid: jupkale 'seelikule' (F-397), perknale 'porgandile' (M.R.), lippõle 'lehelisele' (M.R.), talgõle (F-391).

1949. aastal Tsołgo külast kogutud materjalide hulgas leidub ka üks algselt kolmesilbiline sõna, kus on paralleelselt esitatud kaks allatiivi lõppu: kiñdale, -le (Tsol M 89, 18; 49), lle-lõpulisel allatiivivorme kaasrõhulise silbi järel leidub aga varasemate üleskirjutuste hulgas kihelkonna teistest piirkondadest: veitlužele (Ala, M 91, 45; 49), enõttulle (Ros, M 91, 47; 49). Käesolevas töös vaatluse alla võetud piirkonnas ei ole kõne all olevates tüvedes tänapäeval lle-vormi esile tulnud.

Singulari allatiiviga paralleelselt kasutatakse tagasõnalisel konstruktsioone rohkem kui eelnenud sisekohakäänete

puhul. Neist eriti produktiivne on genitiiv + pääle. Selles ühendis esineb tagasõna kas teises või kolmandas vältes: sü
Bäle 'soo peale' (M.M.), mord pälé 'õue peale' (M.M.), or-
re päle (F-403) ~ orre Bäle (F-404).

Väliskohakäänet sisekohakäände asemel kasutatakse mõningatest kohanimedest: elä lätš räppinäle 'eile läks Rāpinasse' (M.P.), verōle kūli 'Võrru kooli' (M.R.).

Singulari adessiiv.

Adessiivi lõpp on tänapäeva eesti keeles -l. Viimane on arenenud varasemast lõpust - *lnä, mis läänemeresoome algkeeles muutus lõpuks -llä. Eesti keeles on vokaal vormi lõpust kadunud ja geminaat on muutunud üksikkonsonandiks (Rätsep 1979:57). Põlva murrakus varieerub vastav kändelõpp ainult kvantiteedi poolest. Lühikese pearõhulise silbi järel esineb asesõnades lauserõhulises asendis lõpp -l:mul umma vaBa paistätanu (F-405). Rõhuta asendis l lüheneb, näiteks mul u-m halv (M.R.).

Läbitõttatud materjali hulgas on tulnud esile peamiselt lühikese l-ga adessiivivorme, nagu ühesilbilistest tüvedest: vanäl kūl (F-395), kahe- silbilistest tüvedest: ežäl ja imäl (F-402₁), seä adl 'sõja ajal' (F-402₂), üttel päväl (F-405), kaBläl 'nõõril' (F-403), havvel (Vkl, KKI SK; 22-23).

Kolmesilbilised ja analoogiliselt känduvad tüved pakuvad näiteid: luitsal (F-397), piāDrel 'peenral' (M.R.), lämmäl adl 'soojal ajal' (F-397), peřrel (F-403).

Real juhtudel esineb kirjakeele järgi ootuspärase adessiivivormi asemel instruktiivne adverb: sügūZe taṗṗṗtti tsi-
Gä 'sügisel tapeti siga' (M.R.), hummoGu 'hommikul' (F-398), keväjä 'kevadell' (M.P.), pūl Bävä 'laupäeval' (F-395).

Ka adessiivi funktsiooni väljendamiseks võidakse Põlva murrakus kasutada tagasõnalisi konstruktsioone, millest eriti produktiivne on genitiiv+pääl: pidō Bäl (F-405), peZä päl (F-403), taḏreGu päl (F-397).

Singulari ablatiiv.

Ablatiivi lõpp -lt on kujunenud varasemast läänemeresoomelisest lõpust - *ltä (Rätsep 1979:57). Põlva murrakus, nagu kirjakeeles ja enamikus murretes, on ablatiivi lõpp -lt. Viimane esineb Põlva murrakus ainuformandina, sõltumata asen-

dist ja sõnatüve silpide arvust. Läbitõstatud materjalide põhjal võib öelda, et ablatiiv on Põlva murrakus üks kõige väiksema produktiivsusega singulari käändeid.

Vastavaid vorme tuli esile ühesilbilistest tüvedest, nagu mujalt mält (F-401), tu^ltult (F-400), kahe- silbilis- test ja analoogiliselt käänduvatest tüvedest, nagu lädelt (F-391), olⁱ näolt kinakkene 'oli näolt kenakene' (M.R.), pe- reguⁿnalt (F-407).

Kolmesilbiliste ja sarnaselt käänduvate tüvede puhul leidub näiteid, nagu käüsselt (Kan, M 89, 22; 49), pe^rrelt (Tsol, M 89, 16; 49), ka^kkalt 'kasukalt' (F-408₂), perman- Dult 'põrandalt' (F-400).

Mõnikord kasutatakse ablatiivi tähenduse edasiandmi- seks tagasõnalisi konstruktsioone, millest kõige produktiiv- semad on genitiiv + pä^lt ja genitiiv + käest: tu^l merē pä^lt (F-403), mi^k käest 'meie käest' (F-402₂).

Singulari translatiiv.

Algupäraseks translatiivi lõpuks on -*ksi (Hakulinen 1968:88), eesti keeles on see lõpukao järel andnud lõpu -ks. Põlva murrakus, nagu paljudes lõunaeesti murrakutes ja ka läänemurdes, on translatiivis toimunud ks-i assimileerumine ss-~š-ks. Viimane esineb Põlva murrakus ainuformaandina, sõl- tumata asendist ja sõnatüve silpide arvust.

Läbitõstatud materjalide hulgest tuli translatiivivorm- me esile ühesilbilistes tüvedes, nagu t^šš (F-400), ve^tta^h h^äš (M.R.), kahe- silbilistes ja analoogiliselt käänduvates tüvedes, nagu e^dimädZēš sōGⁱš (F-402₁), teZēš keväjäs 'tei- seks kevadeks' (F-393), lätš tappeluZēš ja tuluš (F-397), pi- Dō aoš 'peo ajaks' (F-391), kaZu^latšēš 'kasulapseks' (F- 402₁), hüDZi muš^tš 'süsimumustaks' (F-405).

Kolmesilbiliste ja nendega sarnaselt käänduvate tüvede puhul leidub näiteid, nagu mitmeš štš^tš (F-395), ke^llatšēš (F-393), tüt^rekkuš 'nalsteenijaks' (F-399), eDaGuš 'õhtuks' (F-395), ke^vš j^äš 'kevadeks' (F-395), lik^kš 'märjaks' (F- 395), si^rš ja vi^rš (F-395).

Käändevormide kõrval kasutatakse translatiivi funktsi- oonis tagasõna jaoš, mis tuleb esile konstruktsioonides na-

gu sēbi jaõs (F-404), haame jaõs rģivast 'sārgi jaõks riiet' (M.M.).

Läbitõõtatud materjalide põhjal võib öelda, et translatiiv on Põlva murrakus suhteliselt produktiivne kääne.

Singulari terminatiiv.

Terminatiivi algupärane lõpp on olnud ^{*}nnik, mis sees ^{*}-k kaoga 13. sajandil andis lõpu ni (ajani < ^{*}ajannik) (Kettunen 1962:50).

Põlva murrakus esineb käändelõpuna ni[?], kus larüngaalklusil on varasema -k järglane. Siiskilarüngaalklusili või selle lausefoneetilist liitumist järgneva konsonandiga ei kuule alati seal, kus seda võiks oodata.

ni[?]-formandiga terminatiivivorme tuli esile ühesilbilistest tüvedest, nagu māni[?] (Tsol, M 89, 9; 49), sēni māni[?] 'siiani, selle ajani' (M.R.), kahesilbilistest tüvedest, nagu hañ-nani[?] (F-405) ning kolmesilbilistest tüvedest: pūne eni (Tsol, M 89, 20; 49), perreni[?] (Tsol, M 89, 16; 49).

Selle kõrval esineb aga ka ni-lisi terminatiivivorme: sēni māni 'siiani, selle ajani' (F-402₂), težēni šātani (F-395), laēni tāuz (F-405).

Põlva murrakus on terminatiiv väheproduktiivne kääne.

Singulari abessiiv.

Abessiiv kujunes läänemeresoome algkeeles ja seal oli tema lõpuks ^{*}ttak ~ ttäk. Põlva murrakus on abessiivilõppudeks -ttä^(?), -Dä^(?), -lDä^(?), viimases on l-element pärit väliskohakäänetest. Varasema -k järglasena võib murrakus esineda larüngaalklusil, mille esinemus sõltub lausefoneetilisest tingimustest.

1. ttä^(?)-line abessiiv.

Tänapäeval kõige tavalisem abessiivilõpp on -ttä^(?), nagu ühesilbilistes tüvedes: ilma mätta (F-404), ol' tüttä^(?) (M.R.), kahesilbilistes tüvedes: aDrätta^(?) (Kan, M 89, 14; 49), li-hätta ja raZvätta (F-404).

2. Dä^(?)-line abessiiv.

Käesoleva artikli koostaja poolt kogutud materjalide hulgas leidis vastavaid abessiivivorme ainult kolmesilbiliste ja

analoogiliselt käänduvate tüvede puhul: ilmä kiñDaDa[?] (M.R.),
ilmä hoBeZgDa[?] (M.R.), tütredä (F-406).

3.1Da^(?)-line abessiiv.

1Da^(?)-lisi abessiivivorme tuli esile vaid M. Plado keeletarvituses: mälDa[?] (Tsol, M 89, 8; 49), vinalDa (F-405), pümē, elDa[?] (Tsol, M 89, 20; 49), vīZakkuZelDa (F-405).

Vaatlusaluses materjalis esines abessiivivorme suhteliselt harva.

Singulari komitatiiv.

Komitatiivi lõpp -Ga on tekkinud postpositatsioonist*kan-sak (Kask 1972:89). Ga-komitatiiv kujunes eesti murretes lõplikult välja 17. sajandil. Lõuna-Eesti murdealal toimus komitatiivi kujunemine tõenäoliselt varem. Sellele osutavad lõunaeesti kirjakeele tekstid, kus ga-lõppu kohtab juba XVI sajandi lõpul (Rätsep 1979:79). Põlva murrakus võib komitatiivi Ga-le järgneda ka larüngaalklusiil, mida kõrv suudab tabada suurema pausi eel või sõna erilise rõhutamise korral. Vastava larüngaalklusiili positsioonis võib esineda ka järgneva sõna algusklusiilist kujunenud geminaadi algusosa.

1949. aastal kirja pandud vaatlusaluse piirkonna materjalides esineb larüngaalklusiil vägagi järjekindlalt. Tekib kahtlus, et selle ülesmärkimisega on liialdatud.

Singulari komitatiiv on Põlva murrakus suhteliselt produktiivne kääne. Läbitõötatud materjalide hulgast tuli komitatiivivorme esile ühesilbilistest tüvedest, nagu māGa[?] (Tsol, M 89, 8; 49), tūGa (F-395), kahe- ja kolmesilbilistest ja sarnaselt käänduvatest tüvedest, nagu jumala senāGa[?] (F-392), imä eZā-Ga (M.R.), roheliZeGa (M.P.), karāGa[?] (F-398), pimāGa^P, puDrō (F-399), koittiGa^S sāläh (F-395), kanariikkaGa 'kanarbikuga' (F-402₂).

Kolmesilbilistest ja nendega analoogiliselt käänduvatest tüvedest leidub näiteid, nagu luidZaGa[?] 'lusikaga' (F-391), vaigē ja sinitseGa[?] (F-395), tsolohkaGa 'kanga süstikuga' (F-402₁), pepreGa (F-393).

Kokkuvõtteks võiks öelda, et Põlva murrakus on tulnud esile kolmeteistkümne käände vorme. Essiivi Põlva murrakus ei esine.

Singulari nominatiivis ja genitiivis esinevad paljud sõnatüved kohalikul häälikulisel viisil. Sealhulgas on säili-

nud vanu kujusid (pereh : pefre, hameh : hamme, hiGi : hi, häBü : häu), aga ka omapäraseid arenguid (kehän : kehna, sgGäl : sgGla).

Singulari partitiivis tuleb esile D-~t-list partitiivi, sealhulgas vanu vorme (imeht, herneht) ja lõputa kujusid, millest lühivärtelistes tüvedes on toimunud geminatsioon (jalGa, hellü, rükkä).

Singulari illatiivis on tüüpilised he-lõpuga vormid (mähä, nitsehe 'niide', süämehe) ja lõputa kujud (silmä, kälä 'kaela'), haruldased on h + te-lised kujud (süntē).

Inessiivis on valdavad h-lised vormid (umäh kottõh 'omas kodus', rennah 'rinnas'), kuid varasemates materjalides leidub ka hN-lisi vorme (käehN, sühN). Kaasajal on hakanud levida n-lised vormid (külän).

Ülejäänud singulari obliikväänete moodustamine tugineb singulari tüvele, kusjuures käändeformandi lõpul võib olla larüngaalklusiil (-st, -le, -l, -lt, -s, -ni^(?), -tä^(?) ~ -Dä^(?), -ttä^(?), Gä^(?)).

Selgub, et Põlva murrakus kasutatakse sisekohakäändeid mõnel juhul ulatuslikumalt kui kirjakeeles (läts jaht 'läks jahile', korGeh üleväh 'kõrgel üleval'). Sellele vastavalt on väliskohakäänete tarvitamine mõnevõrra väiksema sagedusega. Ka erinevad viimaste mõningad tarvitamisjuhud kirjakeele omadest (läts verole küli 'läks Võrru kooli').

Kohakäänete asemel kasutatakse sageli konstruktsioone genitiiv + tagasõna (puDro séh, lavvä päle).

Võrreldes vaatluse alla võetud murdeala ainestikku Põlva kihelkonna põhjapoolse osa materjalidega, näib, et kihelkonna lõunaosa vormid on arhailisemad. Selgub, et kirjakeele mõju põliste murdekõnelejate noomeni morfoloogiale on olemas, kuid ka veel 70-ndail aastail on valdav kohalik murdetava.

Kasutatud kirjandus.

Trükitud materjalid.

- Hakulinen, L. 1968, Suomen kielen rakenne ja kehitys. Kolmas, korjattu ja lisätty painos, Helsinki.
- Kask, A. 1972, Eesti keele ajalooline grammatika I. Häälikulugu. TRÜ rotaprint. Tartu.
- Kettunen, L. 1962, Estin kielen äännehistoria. - Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 156. osa, kolmas painos. Helsinki.
- Rätsep, H. 1977, Eesti keele ajalooline morfoloogia I. TRÜ rotaprint. Tartu.
- Rätsep, H. 1979, Eesti keele ajalooline morfoloogia II. TRÜ rotaprint. Tartu.

Käsit kirjalisel materjalid.

- KKI SK = Keele ja Kirjanduse Instituudi murdesektori sõnavaara üldkartoteek.
- M 89 = Kaarheit, S., Põlva kihelkonna Leevi valla murde morfoloogiline ülevaade. Tartu 1949. Käsit kirja koopia TRÜ eesti keele kateedris.
- M 91 = Kaarheit, S., Põlva kihelkonna Põlva valla murde morfoloogiline ülevaade. Tartu 1949. Käsit kirja koopia TRÜ eesti keele kateedris.
- H 111; Kuslapuu 1930 = Kuslapuu, H., Kiiuma valla konsonantism. Tartu 1930. Käsit kiri TRÜ eesti keele kateedris.

Helilindistused.

TRÜ eesti keele kateedri murdearhiivist.

- F-391 Plv Lauga k. 1978. Ida Kohv. Lindistaja S. Rammo.
- F-392 Plv Lauga k. 1978. Ida Kohv. Lindistaja S. Rammo.
- F-393 Plv Lauga k. 1978. Manni Mett. Lindistaja S. Rammo.
- F-395 Plv Lauga k. 1978. Manni Mett. Lindistaja S. Rammo.
- F-397 Plv Tsoolgo k. 1978. Miili Plado. Lindistaja S. Rammo.
- F-398 Plv Kannu k. 1977. Helene Järvpõld. Lindistaja S. Rammo.
- F-399 Plv Kannu k. 1977. Helene Järvpõld. Lindistaja S. Rammo.
- F-400 Plv Kannu k. 1977. Helene Järvpõld. Lindistaja S. Rammo.
- F-401 Plv Lauga k. 1978. Miili Mürk. Lindistaja S. Rammo.

- F-402 Plv Lauga k. 1977. Manni Mett. Tsolgo k. 1977. Miili Plado. Lindistaja S. Rammo.
 F-403 Plv Lauga k. 1978. Manni Mett ja Ida Kõhv. Lindistaja S. Rammo.
 F-405 Plv Tsolgo k. 1978. Miili Plado. Lindistaja S. Rammo.
 F-406 Plv Lauga k. 1978. Manni Mett. Lindistaja S. Rammo.
 F-407 Plv Tsolgo k. 1978. Miili Plado. Lindistaja S. Rammo.
 F-408 Plv Lauga k. 1978. Manni Mett. Lindistaja S. Rammo.

Мuid lühendeid

Ad = Adiste küla	Mam = Mammaste küla
Ala = Alaküla	M.M. = Manni Mett
Bos = Boste küla	M.P. = Miili Plado
H.J. = Helene Järvpõld	M.R. = Magda Rammo
I.K. = Ida Kõhv	Pil = Pille küla
Kan = Kannu küla	Ros = Rosma küla
Kran = Krantsi küla	Tsol = Tsolgo küla
Kun = Kungsilla küla	v. = vald
Lau = Lauga küla	Vkl = Viinakoalaane küla
Lut = Lutsu küla	VKoi = Vana-Koiola küla

ИМЯ В ПЫЛЬВАСКОМ ГОВОРЕ (ЕДИНСТВЕННОЕ ЧИСЛО)

Сирье Раммо

Резюме

Цель данной статьи - дать обзор морфологии имен южной части пыльваского говора, входящего в вырусский диалект южно-эстонской диалектной группы.

Материалом для данной работы послужила 17-часовая магнитофонная запись, сделанная в 1977 и 1978-е годы. Относительно небольшое количество диалектологического материала получено посредством устного опроса.

В пыльваском говоре выявлено 13 падежей, в которых рассматривались изменения в корнях, падежные окончания в одно-, двух- и трехсложных и аналогично с ними склоняющихся словах. Обработанный материал, в зависимости от частоты встречаемос-

ти падежных форм, дает неодинаковое количество данных о различных падежах.

Параллельно с синтетическими падежными формами: в ряду случаев использовались и конструкции существительное + посделог.

Морфология имен в южной части Пыльваского прихода своеобразна и подверглась незначительному влиянию литературного языка. Если сравнивать наш материал с материалом, собранным в этом регионе 30 лет назад, можно заметить некоторые сдвиги в употреблении некоторых морфологических форм данного говора.